

ACI LİMONLAR, KIBRIS 1956 ESERİNİN TARİHSEL ELEŞTİRİSİ

Elif ARPACI^{id}

ÖZET

Durrell'in Kıbrıs'ın Acı Limonları adlı eseri, tarihsel eleştiri yöntemi ile ele alındığında, eserde, dönemin İngiltere'sinin inşa etmeye çalıştığı Kıbrıs kimliği ve takip ettiği Kıbrıs politikası açık bir şekilde gözler önüne serilmekte; İngiltere'nin azınlık olarak önemsemediği Türk kimliğinin enosis sonrası önem kazandığı ve Türklerin siyasi haklar konusunda İngilizler tarafından desteklenmeye başladığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu anlamda Durrell'in bu eseri salt bir edebiyat eseri olarak değil aynı zamanda döneme ışık tutan bir "not defteri" şeklinde ele alınırsa, yazarın estetik bağlamda ifade ettiği öznel fikir ve gözlemleri de dahil olmak üzere, 1950'li yıllarda İngiltere'nin Kıbrıs politikası, Rum ve Türk toplumlarına bakış açısı dahilinde, net bir şekilde anlaşılabilir. İngiltere'nin Doğu Akdeniz politikası bağlamında Kıbrıs'ın İngiltere açısından önem kazanması sonucu İngiliz hükümeti enosis'e karşı çıkmış; enosis'in Rumlarca desteklenmeye başlaması ve EOKA'nın aktifleşmesi ile birlikte, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin TAKSİM hareketini destekleyerek Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşme fikrini engellemek istemiştir. 1953-56 yılları arasında Kıbrıs'ta bulunan Durrell'in burada yaşadıklarını hem sanatçı hem de devlet görevlisi kimliği dahilinde daha sonra kitaplaştırarak sunması, İngiltere'nin Kıbrıs politikası ve süreç içinde yaşanan gelişmeleri halkın gözüyle takip etmek açısından yararlı olmuş, yazarın hem köy hem de şehir hayatını ve insanlarını aynı anda gözlemleyerek ulaştığı fikirler, doğrudan analiz yöntemlerinin eksik kaldığı noktaları tamamlayarak, Kıbrıs'ın duyu durumuna ait psikolojik faktörlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamış; Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin tercihlerini yönlendiren faktörleri açıkça ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs'ın Acı Limonları, Acı Limonlar, Lawrence Durrell, Kıbrıs Sorunu, Kıbrıs kimliği, İngiltere'nin Kıbrıs Politikası, enosis, EOKA, TAKSİM*

JEL Kodlar: Z00, F5, F50

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, elifarpacielt@gmail.com, 0000-0002-8766-3055

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application: 27 Ağustos 2024

Düzeltilme Tarihi / Revision Date: 4 Kasım 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 4 Kasım 2024

Kitap İncelemesi/Book Review

HISTORICAL CRITICISM OF BITTER LEMONS, CYPRUS 1956

ABSTRACT

If Durrell's The Bitter Lemons of Cyprus is analysed with the method of historical criticism, the Cyprus identity and the Cyprus policy pursued by Britain at that period are clearly revealed in the work; it is clearly understood that the Turkish identity, that was not a matter as a minority for Britain policy at those times, gained importance after enosis and Turkish people started to be supported by the British in terms of political rights. In this sense, if Durrell's work is considered not only as a work of literature but also as a 'notebook' shedding light on the period, including the subjective ideas and observations expressed by the author in the aesthetic context, the British Cyprus policy in the 1950s can be clearly understood within the perspective of the Greek and Turkish communities. As a result of the importance of Cyprus for Britain in the context of Britain's Eastern Mediterranean policy, Britain government opposed enosis; with the support of enosis by the Greeks and the activation of EOKA, Britain wanted to prevent the idea of unification of Cyprus with Greece by supporting the TAKSİM movement of the Turkish people living in Cyprus. The fact that Durrell, who was in Cyprus between 1953-56, presented his experiences here in a book, both as an artist and as a state official, was useful in terms of following the British Cyprus policy and the developments in the process through the eyes of both urban and villagers. The ideas reached by the author by observing both village and city life and their people at the same time, complemented the missing points of direct analysis methods, provided a better understanding of the psychological factors of the emotional state of Cyprus, and clearly revealed the factors guiding the preferences of Greek and Turkish people living in Cyprus.

Keywords: *Bitter Lemons of Cyprus, Cypriot, Lawrence Durrell, British Policy of Cyprus, enosis, EOKA, TAKSİM*

JEL Codes: *Z00, F5, F50*

1.GİRİŞ

Lawrence Durrell (1912-1990), İngiliz şair ve yazar kimliğinin yanında İmparatorluğa bağlı sömürge devletlerinde görev alarak devlet memuru kimliğine sahip olmuştur¹. Bu anlamda gerçek olaylara ve durumlara dayanan anlatılarını edebî estetik süzgecinden geçirerek ifadelendirir. Yazara *Duff Cooper Memorial Prize*² ödülünü kazandıran *Acı Limonlar, Kıbrıs 1956*³ eseri; 1953-56 yılları arasında

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.britannica.com/biography/Lawrence-Durrell>, erişim: 22/08/2024.

² Güncel adı ile The Pol Roger Duff Cooper Prize; tarih, biyografi, gezi ve doğa yazıları, politika, şiir, edebiyat eleştirisi içeren türleri ödüllendirir, kaynak: <https://duffcooperprize.org/the-prize/>, yazarın ödül aldığı belirten kaynak: <https://duffcooperprize.org/1956-2016/>, erişim 22/08/2024.

³ Orijinal adı ile *Bitter Lemons of Cyprus*, ilk basım olan Türkçe çevirisi ile *Acı Limonlar, Kıbrıs 1956* olarak Hüseyin Aşuroğlu tarafından çevrilmiş ve Belge Uluslararası Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır, Lawrence Durrell, *Acı Limonlar, Kıbrıs 1956*, Çevr. Hüseyin Aşuroğlu, Belge Yayınları, birinci basım, Eylül 1992. Güncel olarak basımı olmayan kitap daha sonra Can Yayınları tarafından *Kıbrıs'ın Acı Limonları* olarak çevrilmiştir: Lawrence, Durrell (1957): *Kıbrıs'ın Acı Limonları*, çev. Ülker İnce, İstanbul, Can Yayınları, 2007. Bu çalışmada gösterilecek kitapeçi alıntılar için Türkçe birinci basım olan *Acı Limonlar*,

adada yaşayan yazarın Güzelyurt'ta bir köye yerleşmesi neticesinde, burada bulunduğu süre içerisinde Kıbrıs'ın nabzını -geniş bir yelpazede- tutarak aktardığı önemli bir biyografik gezi/anı yazısıdır. Adaya tamamiyle kendi isteği doğrultusunda sivil nedenlerle geldiğini belirten yazar, Adada kalışının son iki yılında devlet memuru olarak görev alması, evvelinde Pancyprian Gymnasium⁴'da İngilizce öğretmenliği yapması gibi durumlar sayesinde hem halkla hem de kurumlarla iç içe olmuş; bu durum gözlem çerçevesini genişleterek uluslararası düzeyde anlamlandırılması zor durumlara açıklık getirmiştir.

Kitapta, yazarın Kıbrıs'a gelmesi ile birlikte yaşadığı olumlu duygu durumlarının birkaç yıl içinde olumsuz doğru geçirdiği dönüşüm, kitabın bütünsel incelemesi sonucu fark edilebilir. İlk yıllarda Adada ve köyde kalmak noktasında duyduğu heyecan, Rum köylülere olan bakış açısının sıcaklığı ve Adaya ait betimlemelerinin içeriği noktasında heyecanlı ve olumlu ifadeler söz konusu iken, enosis fikrinin Rumlarca benimsenmesini takip eden süreçte özellikle "Kehanetlerin Söyledikleri" bölümünden itibaren endişelerinin arttığı ve betimlemelerinin karamsarlığı yansıtan daha karanlık ifadeler ve kelimeler içerdiği görülür. En nihayetinde özellikle köydeki komşuları ve en yakın arkadaşlarından biri olan Panos ile kurduğu yakınlık, kitabın sonunda mesafeli bir duruş ile sonlanır ve yazar adadan geldiği zamanki mekâna ve kişilere duyduğu heyecan ya da olumlu duyguları bir kenara bırakmış olarak ayrılır. Yazarın geçirdiği bu dönüşüm, İngiltere'nin Kıbrıs politikasında birkaç yıl içinde geçirdiği dönüşümün mikrokozmetik bir yansımasıdır denebilir. Bu çalışma yazarın ve yazar üzerinden İngiltere'nin Kıbrıs politikasında gittiği değişimi ele alır ve *Acı Limonlar, Kıbrıs 1956* eserini tarihsel bir inceleme ile alarak bahsi geçen mikrokozmetik bağı kanıtları ile ortaya koyar.

2.YANSITMA KURAMI VE TARİHSEL ELEŞTİRİNİN ESERE UYGUNLUĞU

Yansıtma kuramına göre; sanat eserleri, yaşamı yansıtan bir aynadır. 18. Yüzyıl itibariyle kullanılan meşhur ayna metaforu, Platon ve Aristo'dan bu yana farklı yansıtma gücüne sahip olması noktasında görüşlere sahip olsa da sanatın bir yansıma olduğu bütün yaklaşımların ve eleştiri yöntemlerinin kabul ettiği bir görüştür. Platon, sanatın *mimesis* (yansıtma) olduğunu söylerken, yansımanın yansıması olarak, sanatın, hakikatten iki dereceli bir uzaklaşma biçimi olduğunu ifade eder. Diğer taraftan Aristo'ya göre gerçeğin yansıması olarak tek dereceli bir uzaklaşma söz konusudur. Bu nedenledir ki Platon sanatı yararsız bulurken Aristo, duygulara yararlı psikolojik etkilerini (catharsis)⁵ savunarak sanatı faydalı bulur. Antik Yunan tragedyası üzerinden gelen bu iki temel görüş üzerinden

Kıbrıs 1956 kaynak gösterilerek yalnızca sayfa numarası ile yazılacaktır. Aynı zamanda orijinal dilinden yapılan alıntılar *Bitter Lemons of Cyprus*, london, Faber&Faber, 1957 basımı üzerinden belirtilecektir.

⁴ Pancyprian Gymnasium, Kıbrıs'taki en büyük Yunan ortaokuludur ve Enosis direnişinin şekillendiği kurumlardan biridir. Kaynak: Nancy Crawshaw. (1958), [Review of *Bitter Lemons*, by L. Durrell]. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 34(1), 116–117. <https://doi.org/10.2307/2605958>.

⁵ Aristo'nun ortaya attığı bir kavram olan catharsis, gerçek hayatta yaşanması söz konusu olmayan ya da yaşanması nadir olan duyguların tragedyalar üzerinden yaşanarak insanlarda rahatlama (purification / purgation of emotions) sağlaması anlamına gelir. Böylece duygular üzerinden yaşanan rahatlama insan psikolojisini olumlu anlamda destekler. Kaynak: <https://www.britannica.com/art/catharsis-criticism>.

sanatın gerçeği yansıttığı fikri, Sidney'den Stendhal'a, Marx'tan Taine'e kadar farklı eleştiri yöntemleri ve yaklaşımlar üzerinden değerlendirilmiş fakat en nihayetinde sanatın bir yansıma olduğu gerçeği değişmemiştir (Moran, 1999: 17-71)⁶.

Tarihsel eleştiri, yansıtma kuramı üzerinden ele aldığı eserin, daha iyi anlaşılması için, eserin yazıldığı dönem dahilinde dünya görüşleri, inançlar ve koşulları dikkate almayı ve eserin ya da yazarın amaçlarının kavranabilmesi için eserin yazıldığı çağa ait bir bakış açısı ile esere bakabilmeyi önerir (Moran, 1999: 78). Didaktik anlamda çıkarım sağlamayı önemseyen tarihsel bakış açısı, bu anlamda biyografiye geniş yer verir (Moran, 1999: 17-71). Moran'a (1999) göre: "Eseri tarihsel çerçevesi içine yerleştirerek daha iyi anlamak için bazen yazıldığı çağın dünya görüşünü, inançlarını ve bunların meydana getirdiği uzlaşımları (convention) bilmek gerekir" (79). Dolayısıyla Durrell'in *Acı limonlar, Kıbrıs 1956 (Bitter Lemons of Cyprus)* eseri ancak tarihsel bir bakış açısı ile ele alınabilirse anlamlı hale gelebilir. Nitekim yazarın önsözünde siyasi bir amaç taşımadığını belirtmesine rağmen⁷, kitabın tümüyle İngiltere'nin Kıbrıs politikası üzerine eğilmesi ve enosisin gelişimini anlatması, üstelik Durrell'in bir devlet memuru olarak görev yapması, eserin etkilerini siyasi (Pine, 1994: 252)⁸ ve dolayısıyla tarihsel bir zemine taşır. Eserin ait olduğu tür ise tartışmaya açıktır. Yazarın öznel görüşlerini -hatta şiirini- içeren eser salt bir didaktik eser olarak ele alınamayacağı gibi, kurgu olmayışı, kişi ve yer noktasında gözleme dayalı oluşu ya da yazarın hayatından bir kesiti anlatıyor oluşu, eseri otobiyografik bir gezi-gözlem yazısı kategorisine sokar. Bu anlamda şair ve yazar kimliği ile Durrell'in eseri, estetik bakış açısı sunan otobiyografik bir gezi yazısı olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda eserin tarihsel bir bakış açısı ile ele alınması, eserin içeriğini oluşturan politik arka planın, mekânsal ve kişisel gözlemlerin, kişilerarası ilişkilerin, eserde adı geçen kişilerin ve yazarın karakterinde oluşan değişimlerin ve psikolojik süreçlerin daha iyi kavranmasını, dolayısıyla eserin daha iyi kavranmasını sağlar.

2.1.Eserin Temelini Oluşturan Tarihsel Arka Plan: İngiltere-Kıbrıs İlişkileri

Durrell eserinde 1953-56 yıllarında yoğun bir şekilde desteklenen enosis düşüncesinin gelişimini gözler önüne serer. Enosis kelime anlamı olarak "birleşme" demektir ve ideolojik anlamda Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini ifade eder (G.C.W., 1954: 372). Enosis fikrinin temeli, 1882 yılında Mısır'da sağlanan Britanya kontrolü sayesinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi fikrine dayanır (Güner, 2020: 100). Fakat 1948 yılında İngiltere'nin Filistin'den çekilmesi ve Cemal Abdunhasır döneminde Mısır'ın kontrolünün İngiltere tarafından kaybedilmesi sonrası, Kıbrıs, İngiltere'nin Doğu Akdeniz politikası

⁶ Berna Moran tarafından yaklaşımlar ve kuramların değerlendirilmesi *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* isimli kitabında geniş ölçüde ele alınmış; Yansıtma I / Yansıtma II başlıkları altında değerlendirilerek, aydınlarca sanatın ele alınış biçimi kronolojik bir düzen içinde ifade edilmiştir: Berna, Moran. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yay., 17. Baskı, 2008, İstanbul.

⁷ Durrell'in orijinal ifadesi ile: "This is not a political book, but simply a somewhat impressionistic study of the moods and atmospheres of Cyprus during the troubled years 1953-6."

⁸ Kitabın siyasi olduğu fikri ile aynı alıntı doktora tezinde de kullanılmıştır: Ahmet Kayıntı, "Lawrence Durrell'in Eserleri, Kişiliği ve Türkler, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Yabancı Diller Ana Bilim Dalı, İngilizce Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora Tezi: 241723, s.169.

doğrultusunda tekrar değer kazanmıştır (Şahin, 2020: 26-27). Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası milliyetçi söylemlerin artması neticesinde Kıbrıslı Rumlar enosis fikrini yineleyerek dile getirmiş, bu düşünce doğrultusunda Yunanistan tarafından desteklenmiştir. Sonuç olarak enosis İngiltere'nin Doğu Akdeniz politikası ile çelişmekte ve Kıbrıs'taki İngiliz yönetimini zora sokmaktadır. Diğer taraftan hem Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi hem de İmparatorluk, Rumların, eğitimsel, yönetsel ve mali açıdan yetersiz gördükleri Yunanistan ile birleşme fikrini realist açıdan mantık dışı değerlendirmektedir (Şahin, 2020: 27). Bu bağlamda Yunanistan desteği ile ilerleyen enosis çalışmaları EOKA (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston: Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü) örgütünün kurulması ile şiddet eylemlerini ihtiva eden bir düzeye ulaşır (Şahin, 2020: 30).

Şiddet eylemlerinin Kıbrıs'ta yaşayan Türkleri etkilemesi sonrası Türkler tarafından TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) kurulmuş, Rumların enosis fikrinin önüne geçmeye çalışan İngilizler bu anlamda Kıbrıs'ta yaşayan Türk varlığını ön plana çıkararak, enosis düşüncesini bölmek istemiş; bu doğrultuda 1950 yılı itibarıyla Britanya İmparatorluğu Türkiye'yi üçlü gerçekleştirilen müzakerelere davet etmiştir (Günar, 2020: 101). Sonuç olarak 1960 yılında güç paylaşımına dayanan Kıbrıs Anayasası ile birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş, adadaki şiddet eylemlerin devamı neticesinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur (Günar, 2020: 98).

Kitabın arka planını oluşturan 1953-56 yılları arası, Durrell'in eserinde, Enosis fikrinin halk arasında kabul görmeye başladığı, EOKA'nın şiddet eylemleri ile ortaya çıkacağı safhalara şahit olunur. Bu anlamda Kıbrıs, henüz Türklerin ve Rumların birlikte yaşadığı, İngilizlerin yönettiği bir adadır. Türkler, Rumlara göre azınlık konumundadır. Köyler ve kentler, Türklerin, Rumların ve İngiliz görevlilerin ortak yaşam alanıdır. Henüz Rumlar ve Türkler arasında çatışmalar yaşanmamaktadır.

2.2.Acı Limonlar, Kıbrıs 1956 Eserinin Tarihsel Eleştirisi

Kitap 13 bölümden oluşmakta ve her bir bölüm kronolojik bir düzen içerisinde ilerlemektedir. Yazar son bölümde, esere dair yaşadıklarını yansıtan bir şiir paylaşmaktadır. Büyük bir heyecan içinde, yazar kimliği ile 1953 yılında Kıbrıs'a yolculuğa çıkmasıyla başlayan bölümler, enosis olaylarının genele yayılması ve EOKA'nın şiddet dolu eylemleri neticesinde kendini güvende hissetmeyen yazarın 1956 yılında adadan ayrılışı ile son bulur.

Durrell, her şeyden evvel, Adaya giderken Rum yanlısı bir bilinçle, filhelenistik⁹ duygularla gider. Adada Rumlar ve Türkler birlikte yaşamalarına rağmen, kitap boyunca Türklere ya da Türk kültürüne

⁹ Filhelenizm; Antik Yunan kültürüne sempati duyma ve bu kültürü sürdürme çabası olarak adlandırılabilir. Antik Yunan kültürünün Avrupa'nın temelini oluşturduğu fikrinden beslenir. Kaynak: Başak, Ü. (2023). Yunanca Kaynaklara Göre Filhelen Taburu ve Peta Muharebesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), 120-150. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1179629>. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bu kaynaklardan faydalanılabilir: Virginia Penn. (1938). Philhellenism in Europe, 1821-1828. *The Slavonic and East European Review*, 16(48), 638-653. <http://www.jstor.org/stable/4203426> ve Koundoura, M. (2004). Between Orientalism and Philhellenism: Lady Mary Wortley Montagu's "Real" Greeks. *The Eighteenth Century*, 45(3), 249-264. <http://www.jstor.org/stable/41467952>

karşı bir ilgi eserde sezilmediği gibi; yazarın Sabri dışında bize tanıttığı bir Türk arkadaşı ya da tanıdığı yoktur. Kıbrıs'a ayak bastığı dönemde henüz enosis fikri halk tabanında yayılarak halkın sözlerinde mevcut olsa da davranışlarında görülmeye başlanmamıştır. Dolayısıyla enosisin sakin dönemlerinde Adaya ayak basan yazar, İngiliz ve Yunan sevgisinin yoğunluğunu Rum çevresi ile yaşamaktadır. Henüz bu bağlamda azınlık olan Türkler, İngilizlerin Kıbrıs politikası için etken konumda olmadıkları gibi yazar için de Türklerin varlığı henüz önem teşkil etmez.

Yazar, Rumları, Yunanistan'a özgü fikirler dahilinde değerlendirerek, Batılı kimliğe atfederken; kitabın özellikle ilk iki bölümünde yazarın Rumlarla ilgili fikirlerinin oldukça pozitif olduğu ve hayranlık içerdiği görülmektedir. Örnek olarak Kıbrıs'a ayak bastığında ilk fırsatta Rum görevli ile Yunanca konuşması, hatta görevlinin İngilizce cevap vermesine rağmen ısrarla Yunanca konuşmaya devam etmesi verilebilir. Diğer bir örnek ise adadaki en iyi arkadaşlarından biri olan öğretmen arkadaşı Panos'u tipik bir Rum olarak tanıtırken, Panos'u hayran duyulacak özelliklerle ifade etmesidir: "Öğretmen de tipik bir Kıbrıslı Rum'du -yuvarlak, kıvrıkcık saçlı bir baş, tıknaz bir gövde, güçlü kollar ve bacaklar; uykulu, iyi niyetli gözler... sohbetlerde belli bir düşüncelilik, bir ölçülülük duygusu vardı... sesler alçak tonda, kahkahalar ölçülüydü... arada bir duyulan ada lehçesine özgü bilmediğim sözcükler dışında Panos'un Rumcası gerçek Yunancaydı" (s. 25). Köylü ve kaba Frangos'u betimlerken ise "Türk şalvarı" giymiş olduğunu ifade eder (s. 37). Diğer bir deyişle "gürültülü" ve "kaba" bir Rum'u betimlerken, giydiği kıyafet üzerinden olumsuz duygu uyandırır ve bir şekilde olumsuzluğu Türklük ile anar. Frangos, çok fazla içen, "zeytin ağacı altında geçiren" (s. 43), gürültülü konuşan, tarih bilgisi zayıf, cahil (s. 93) bir büyükbaş çobanıdır.

Bunun yanında Kıbrıs'a daha gelmeden mitolojik hikayeleri gözünde canlandırır ve yeni yerler keşfetmeye devam ettikçe kitap boyunca hayranlık duyduğu antik Yunan ve Roma mitlerinden bahseder: "Gerçekten de o harika ilkbahar sabahı Güzelyurt, Comus¹⁰'a uygun bir dekor olarak görünüyordu" (s. 81), "Balkona tırmandık ve bir bulutun üstünde duruyormuş gibi, beyaz güvercinlerin aşağıdaki damlardan havalanarak kusursuz mavilikte uçmalarını, kanatlarının Pleiades¹¹ gibi donmuş biçimde duruşlarını seyrettik" (s. 87), "burada rahatsız edici bir anı vardı, Orpheus¹²'un liri mi?". Bunun gibi daha birçok alıntı varken en dikkat çekicisi Bragadino ve Mustafa Paşa ile ilgili olan kısımdır. Caleipo tarafından ayrıntılı bir biçimde yazıldığını ifade ettiği olaylarla ilgili, Kıbrıs'ı kuşatan Mustafa Paşa'nın, Bragadino ile anlaşması üzere sözünden döndüğünü, gitmesine izin vermeyerek ve derisini yüzdürerek işkence ettiğini ifade eder. Böylelikle batılı aydınının sahip olduğu "kolektif şuuraltı" ortaya çıkar ve yanlış bir anlatım sergilenir (Yeşilçiçek, 2015: 82). Sonuç olarak yazarın, enosisin halk tabanında yayılması ve EOKA'nın şiddet eylemlerinin başlamasına kadar, Rumlara karşı olan ilgisinin ve hayranlığının, antik

¹⁰Eserde çevirmen tarafından dipnot olarak belirtilmiştir: Yunan ve Roma mitolojisinde içki ve eğlence tanrısı. Bundan sonraki mitolojik açıklamalar da kitapta çevirmenin notunun paylaşımı üzere olacaktır.

¹¹ Yunan mitolojisinde Atlas'ın yedi kızından biri. Zeus onları gökyüzüne yıldız olarak yerleştirmiştir.

¹² Yunan mitolojisinde çok güzel lir çalan ve ağaçlarla taşları büyüleyen, vahşi hayvanları ehlileştiren müzisyen.

Yunan kültürüne duyduğu hayranlık üzerinden değerlendirilmesi mümkündür. Benzer bir ilgiyi, Kıbrıs'ın yaşayan bir diğer halkı olan Türklere göstermemesi bu düşüncüyü doğrular. Yazarın Türklere ve Rumlara karşı bireysel tutumu, İngilizlerin Kıbrıs politikası bağlamında adadaki azınlık olan Türklere ve çoğunluğu sağlayan Rumlara yaklaşımı ile doğru orantılıdır denebilir.

İngiliz-Yunan dostluğu köklerini Yunanistan'ın bağımsızlık hareketine dayandırır. Fransız ihtilali sonrası gelişen milliyetçilik akımı çerçevesinde ulus-devlet fikri üzerinden gelişen Yunan özgürlük hareketi, köklerini antik Yunan'a dayandırır ve benzer şekilde Antik Yunan, Avrupa'nın köklü tarih arayışının da vardığı noktadır. Dolayısıyla o dönemde Avrupalı aydınların desteğini alan Yunanistan, İngiltere ile de köklü bağlar kurmuş, bu köklü bağların gelişmesine en büyük katkılardan birini yapan Lord Byron (1788-1824) Yunanlılarca çok sevildiği gibi Rumlarca da çok sevilmiştir (Başak, 2023). Durrell, eser boyunca Antik Yunan öğelere duyduğu hayranlığı Rumlar ve Kıbrıs üzerinden göstermiştir, Rum halkını etkilemek için Yunanca konuşmakta ısrarcı olmuştur ve Yunanca konuşabildiği için kendisiyle gurur duymuş, Yunan kültürüne hâkim olduğunu belli ederek Rum halkını etkilemiştir: “Yunanistan'da böyle zeytin yetiştiren tek bir yer vardır ve bu ismi söylemekle çevremde büyük bir zafer kazandım- Kalamata” (s. 80), “...ve dört yıl geçmesine rağmen, hâlâ oldukça düzgün bir Yunanca sohbet yürütebildiğimi görmek bana büyük bir zevk verdi” (s. 14), “Çok kibar olan ve kızıma Yunanca öğreten ben, o zalim hükümdarı ruhumun neresinde taşıyordum?” (s. 155). En dikkat çekici ifadelerden biri de Yunanca konuşmamayı olumsuz bir durum olarak nitelendirirken bunu Türklük üzerinden ifade etmesidir: “Yunanca soru sordum ve İngilizce yanıt verildi. Tekrar Yunanca sordum ve tekrar İngilizce yanıt aldım. Bunun nedenini ancak uzun bir an sonra anlayabildim. Düşündüğümün tersine Yunanca bilmeyen ya da konuşmak lütfunda bulunmayan Türklerin karşısında değildim, hayır Babusların karşısındaydım. Köylü olmayan biri ile Yunanca sohbe dalmak kişinin onurunu yitirmesi demektir. Bu oldukça üzücüydü.” (s. 17). Yazarın Rumlara duyduğu ilgi ve kurduğu dostluğun temelinde İngiltere'nin Yunanistan ve Kıbrıs politikalarının yanında yazarın filhelenist duygularının yattığı bu şekilde gözlemlenebilir. Hatta yazar, arada oluşan bu bağdan o kadar emindir ki; İsraili bir gazeteci ile sohbet ederken, İngilizlerin çok sevildiğini, enosis fikrinin benimsenmesinin, ikamet ettiği köyde çeyrek yüzyıl süreceğini belirtir (s. 128).

Diğer taraftan Yunanlılara ve Rumlara duyulan bu hayranlık ve ilginin, yazarın ilerleyen bölümlerde yaşadığı deneyimler neticesinde -İngiltere Kıbrıs Politikasına paralel olarak- azaldığı ya da değiştiği gözlemlenir. “Bizans modern Yunanistan'ın gerçek annesiydi” (s. 132) söylemi ile Rumların bu fikir üzerinden enosisle bağlandığını, İngiliz hükümetinin ise bu durumu realist bir düzlemde kaldığı için algılayamadığını belirtir (s. 132-133). Nitekim Yunanistan Rumlara refah düzeyinde çok şey vaat etmemektedir ve bu sebeple İngiliz Hükümeti, enosis ideolojisinin İngiltere'nin Kıbrıs politikası üzerinde oluşturduğu tehlikeyi fark etmemekte, Rumların talebini ciddiye almamakta ve bu talebi, genel bir sömürge sorunu olarak ele almakta ısrar etmektedir. Böylelikle Ortodoks kilisesinin baskın rolünü

vurgulayan Durrell, Rumların daha ideolojik bir düzlemde ilerlediklerini, talebin, Rumların refah düzeyi yükseltilecek karşılanamayacağını ifade eder (s. 133).

Burada dikkati çeken bir diğer nokta, Ortodoks ideolojisi ile İngiltere’den ayrılan Rumların bu “karanlığa”¹³ Türkler tarafından sürüklendiği fikridir. Nitekim Kıbrıs’ın ve Yunanistan’ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi sonrası, burada yaşayan Yunanlıların, Rumların ve Ortodoks kilisesinin inanç ve yaşayışlarında özgür bırakılması neticesinde, Ortodoks kilisesinin Bizans mirasını üstlendiğini ve sürdürdüğünü, bugün enosis ideolojisini besleyen sürecin temelini oluşturduğunu vurgular: “...belki de kendilerine özgü bir kültür modelleri olmayan, ya da Yunanlılar üzerine empoze etmeye değer bir kültürleri olmayan Türklerin onlara dil, din ve hatta yerel hükümet özgürlüğü vermesiydi” (s. 134). Yazarın ifadesi ile bu özgür bırakılma durumu, 1453 itibarıyla Fatih Sultan Mehmet’in yürüttüğü dış politikanın¹⁴ bahsini geçirse de, bu durumu Türklerin “kültürsüzlüğü” ile açıklar. Böylelikle yazar, oryantalist Batı aydını kimliği ile, adada azınlık olan Türklere karşı yapıcı olmayan tavrını ortaya koymuş olur. Lakin bu tavır, EOKA’nın şiddet eylemlerinden sonra Türklerin eleştirel ve muhalif tavırları itibarıyla değişir ve İngiltere hükümetinin Türkiye’yi üçlü konferansa davet ettiği dönemde, yazarın Türklerin varlığına tepkisi daha etkin bir düzleme taşınır: “Hem adada hem de dışında Türklerin duyguları ayağa kalkıyordu...”, “Doğal olarak, tüm bunların dışında, ada ile ilgili ahlaksal ve yasal haklarımız paha biçilemez değerdedi ancak buna yaslanmak psikolojik bir hata olacaktı. Enosis’e karşı tepkileri düşmanca olacak Türkler için de aynı şey geçerliydi. Ancak her ne kadar Yunanlılar tarafından yönetilmek istemeyen kişilere derin bir sempati duyuyor olsak da, Türklerin azınlık olduğunu görmemek olmazdı...” (s. 194).

Durrell’in eseri ile ilgili bahse konu olması gereken diğer önemli bir konu, adanın tamamından bahsederken yazarın “Cypriot” ifadesini kullanmasıdır. Bilindiği üzere Kıbrıslı ya da orijinal ifadesi ile Cypriot, İngilizler tarafından adada oluşturulmak istenen Kıbrıs kimliği¹⁵ ile ilgili bir ifade olup; dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş tarafından, Kıbrıslı olan tek şeyin Kıbrıs eşekleri olduğu ifade edilerek, ağır şekilde eleştirilen bir ifadedir (Loizides, 2007: 172-173), (Kızılyürek, 1999(a), 1999(b): 36). Kıbrıs politikası bağlamında yazarın Cypriot (Kıbrıslı) ifadesi ile Türk ve Rum etnik kökenlerini tek bir ifade altında birleştirmesi ve yeni bir kimlik inşa edilmesi politikasına uygun hareket etmesi, yazarın bireysel duruşu ile İngiltere hükümetinin Kıbrıs politikası arasındaki doğru orantıyı yansıtır.

¹³ Yazarın ifadeyi “darkness” kelimesini kullanarak verir.

¹⁴ İlber Ortaylı, İstanbul’un fethi sonrası Ortodoks Kilisesinin varlığını sürdürmesine izin verilmesini “kurnaz bir politika” olarak ifade eder. Ortaylı’nın belirttiği üzere. Fatih Sultan Mehmet, birleşmeye karşı olan Ghennadios’u patrik ilan eder ve Rum patriğine protokolde üstün bir değer verir. Böylelikle Doğu ve Batı Kiliselerinin anlaşmazlığı kalıcı hale gelerek, Osmanlı İmparatorluğu dış politikası neticesinde bu ayrılıktan faydalanılır. Ayrıntılı bilgi için: İlber Ortaylı, *Avrupa ve Biz*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Loizides, N. G. (2007). Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus. *International Studies Perspectives*, 8(2), 172–189. <http://www.jstor.org/stable/44214613>.

Yazarın köyde kalıyor olması ve burada edindiği dostluklar, içten ve samimi bir imaj çizer fakat yazarın da tıpkı İngiliz hükümetinin Rum halkının geldiği noktanın farkına varamaması gibi, komşularının enosis istekleri konusunda gelinen noktayı fark edememiş olması, bu dostlukların son bulması ile noktalanır. Yazar, enosis fikrinin yaygınlaşması noktasında İngiliz hükümetini sorumlu tutarak, Kıbrıs'taki İngiliz görevlilerin Avrupa tarihi konusundaki cahilliklerinden, halkla ilişki kurmadığından, yıllarca Kıbrıs'ta ikamet etmelerine rağmen Rumca ya da Türkçe öğrenmemelerinden yakınır: “Kıbrıslıların gerçekten İngilizlerle savaşmak istediklerine inanmıyorlardı...hiçbiri Avrupa ve Balkanlar siyaseti hakkında bilgi sahibi değildi... çok azı Yunanca ve Türkçe biliyordu” (s. 174). Benzer şekilde kendisinin de köyde ikamet etmesi sonucu, buradaki misafirperverlikten ötürü enosis fikri ile ilgili adanın gerçeklerinin farkına varamadığını itiraf eder: “(genel atmosferin kırmızı alarm düzeyinde olması hakkında yazar der) Benim tümüyle kişisel bakış açım ise köyün ufku ile sınırlı olduğu kadarıyla böyle izlenimleri yadsıyordu... tanınıyor ve seviliyorduk; adil oluşumuza ve siyasi dürüstlüğümüze duyulan güven çok sağlamdı...” (130). Nitekim EOKA eylemlerinin şiddeti arttıkça, yazar güvenliğinden endişe duyacak, köylüler ile münasebet kurmaktan çekinecek, benzer şekilde köylü komşuları yazar ile eskisi gibi münasebet kurmayacaklardır. Hatta iyi bir dost olarak gördüğü Panos, EOKA'dan ikinci sınıf tehdit mektubunu aldıktan sonra, cinayete kurban gidecektir. Köyden ayrılırken, komşularının kendisine selam vermemek için kuytulara kaçtığını, Dimitri, Frangos ve diğer yakın olduğu komşularının isteksizce selam verdiğini belirtir: “Dimitri...verdiğim selamı dudaklarını sessizce kımıldatarak aldı”, “İnsanlar kasvetli köşelere, karanlığın içine kaçıyor, konuşmaktan ve gülümsemekten balık gibi kaçıyorlardı” (s. 278). Fakat İngiliz-Rum bağının asıl koptuğu nokta, esere göre, EOKA üyesi Karolis denen gencin idam kararıdır: “(Panos ile yaptıkları son gezide karşılaştıkları köylü der) Fakat İngilizler o Karolis denen oğlanı asarlarsabir şeyler olur...”, “(Rumları kastederek) Karolis genç bir kahramandı” (s. 255), “(Panos der) Karolis'i açacaklar...bu bir şeylerin sonu...uzun bir zaman doğal olarak konuşamayacağız, birbirimizin gözlerine bakamayacağız. Lanet olsun!” (s. 270), “(Panos der) Fakat sadece Karolis asılmakla kalmayacak aramızdaki derin bağ da kopmuş olacak” (271). Son kez köy evine geldiğinde, evin hizmetçisi Xenu'ya, Karolis hakkında “Cinayet işlersen ölmen gerekir” (s. 279) diyen yazar, tavrını net olarak belli eder. Sonuç olarak yazarın tavrı, İngiltere'nin Kıbrıs politikasını eleştirirse de politika doğrultusunda hareket eder.

Kitap tümüyle ele alındığında, enosis fikrinin hızlı yayılımı gözler önüne serilir. Nitekim 1953-56 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşadıklarını kaleme alan yazar, köye geldiği ilk zamanlarda İngilizlere beslenen sevgi ile birlikte oldukça misafirperver karşılanırken, kitabın sonunda Yazar “Hiç kimse el sallamadı, hiç kimse gülümsemedi” (s. 280) diyecek, kendisini havalimanına götüren taksici “Gördüğünüz gibi, Rumların en büyük sorunu, gerçekte İngiltere yanlısı olmamızdır” (s. 281) diyerek 3 yıl içinde yaşanan radikal değişimi gözler önüne serecektir. Aslında bu hızlı yayılım yazar tarafından metaforik bir şaka ile ele verilir. Kitabın üçüncü bölümü olan “Tavernadaki Sesler”de yazar Frangos ile karşılaşır. İki polislin gözetimindeki gürültülü ve iri Frangos, milliyetçi tavrı ile tehdit oluşturunca, yazar

bu tehdidi “Kardeşim. Yunanlılarla yanyana çarpışırken Thermopylae’de öldü.” (s. 39) yalanıyla savuşturacak ve bu yalana inanan Frangos’un sempatisini kazanacaktır. Nitekim Thermopylae savaşı, meşhur 300 Spartalı filmine ilham veren, milattan önce Yunanlıların Perslerle yaptığı savaşlardan biridir.¹⁶ Fakat Frangos’un tarih bilgisi noktasındaki cehaletinden faydalandığı gibi, okura şunu da gösterir: “İki şey çok hızlı yayılır. Dedikodu ve orman yangını” (s. 79)¹⁷. Kıbrıs’ta haberlerin çok hızlı yayılmasına eserinde yer yer vurgu yapan yazar, bu yayılımın hızını şu şekilde ifade eder “...eğer Larnaka’da burnunuzu hızla sümkürür ve sonra da otoyolda hızla Limasol’a giderseniz, oraya vardığınızda nezle olduğunuzu çoktan öğrenmiş birkaç kişi ile karşılaşsınız (s. 211). Kitap boyunca yer yer karşılaştığı ve hatta yeni tanıştığı kişilerce Frangos’a yaptığı bu şakası duyulur ve kendisine hatırlatılır: “Çan sesleri durduğunda Panos ‘duyduğuma göre kardeşin savaşta Thermopylae’de ölmüş” (s. 52), “(gezme için gittiği bir manastırda ilk kez karşılaştığı rahip der) Kardeşiniz Thermopylae’de ölmüş” (s. 80), “Onu (yazar kardeşinden bahseder) Thermopylae’de gömdüğüm için bana biraz sinirlendi” (s. 166). Thermopylae konusu her açıldığında, buradaki kişiler yalanı ya da şakayı anlamış, nüktedan davranırlar. Kitap boyunca bu bahsin çok farklı yerlerde ve zamanlarda geçmesi, Kıbrıs’ta herhangi bir haberin ne kadar hızlı yayıldığına göstergesi olmakla birlikte, üç yıllık süre zarfında enosis fikrinin bu kadar hızlı yayılması ve benimsenmesi, EOKA’nın kısa süre içinde örgütlenmesinin metaforudur denebilir. En nihayetinde hem İngiliz hükümetini hem de yazarı şaşırtan, bu kadar kısa süre içinde enosis ve EOKA’nın aldığı biçimdir. Buna bağlı olarak eserin sonunda yazarın savı, Rumların -tıpkı Yunanlılar gibi- kendilerini Bizans’ın devamı olarak addetmeleri ve Yunanistan’ın kendilerine sağlayabilecekleri olanaklardan ziyade, Ortodoks kilisesi önderliğinde, kilise-devlet bağı ile bağlı bir ideoloji çerçevesinde hareket ettikleridir. Eserin sonuna doğru bu fikrini şu şekilde ifade eder: “Çünkü Yunanistan’ın kendisiyle savaşmıyorsak, kesinlikle Yunanistan ruhuna karşı savaşıyorduk” (s. 241).

3. SONUÇ

Lawrence Durrell’in *Acı Limonlar, Kıbrıs 1956* eseri, yazarın Kıbrıs’ta kaldığı 1953-56 yılları arasında yaşanan gerçekleri gözler önüne seren, tarihi eleştiri yöntemi ile daha iyi anlaşılır bir otobiyografik gezi yazısıdır. Bu eser, yazarın Kıbrıs’a ve burada yaşayan Rum ve Türk halklarına dair görüşlerinin İngiliz Kıbrıs Politikası çizgisinde şekillendiğini, aynı zamanda İngiliz hükümetinin enosisi anlamakta geç kaldığı gibi yazarın da bu noktada sonradan aydınlandığını gösterir. Nitekim İngiliz hükümeti Kıbrıs’a yapılacak yatırımlar ve iyileştirmeler neticesinde enosis talebinin önüne geçeceğini düşünürken yazar tarafından eleştirilir. Çünkü yazara göre enosis ile ilgili yaşanan sorunlar İngiliz hükümeti tarafından klasik sömürge problemi olarak ele alınmakta; Ortodoks kilisesi ve Yunanistan tarafından yönlendirilen enosis fikrinin altında yatan Bizans idealleri iyi okunamamaktadır. Benzer şekilde, yazar enosis fikrinin bu kadar hızlı yayılacağını ve EOKA gibi bir örgütün ortaya çıkmasını,

¹⁶ Daha fazla bilgi için bkz: Spartalı Leonidas I, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-336/spartali-leonidas-i/>

¹⁷Bu ifade Kıbrıs’a ait bir atasözüdür ve yazar tarafından “Dinlenme Ağacı” bölümünde paylaşılmıştır.

köylülerin kendisine karşı olumlu tutumu neticesinde fark edemez. Sonuç olarak Rum arkadaşlıkları - bütün samimi ilişkilerine rağmen- son bulur ve adadan kimseyle vedalaşmadan ayrılır. Yazarın Kıbrıs deneyimi bu anlamda, İngiltere'nin Kıbrıs politikasında deneyimlediklerinin mikrokozmetik bir örneği sayılabilir. Bu sebeplerle eserin tarihsel eleştirisi yapılarak bu mikrokozmetik örnek gözler önüne serilmiştir.

KAYNAKÇA

- BAŞAK, Ü. (2023). “Yunanca Kaynaklara Göre Filhelen Taburu ve Peta Muharebesi”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), 120-150. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1179629>
- BRITANICA. “Lawrence Durrell, British Author”. <https://www.britannica.com/biography/Lawrence-Durrell>. (23.08.2024).
- BRITANICA. “Catharsis”. <https://www.britannica.com/art/catharsis-criticism>. (23.08.2024).
- CRAWSHAW, N. (1958). “[Review of *Bitter Lemons*, by L. Durrell]”. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 34(1), 116–117. <https://doi.org/10.2307/2605958>
- DURRELL, Lawrence (1957). “*Bitter Lemons of Cyprus*”. London, Faber & Faber.
- DURRELL, Lawrence (1957). “Acı Limonlar, Kıbrıs 1956”. Çevr. Hüseyin Aşuroğlu, Belge Yayınları, birinci baskı, Eylül 1992.
- G. C. W. (1954). “Cyprus: The Closed Issue?” *The World Today*, 10(9), 372–380. <http://www.jstor.org/stable/40392757>. (23.08.2024).
- GÜNAR, A. (2020). “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin) Avrupa Birliği Üyelüğünün Kıbrıs Sorununa Etkisi”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* (37), 95-118.
- KAYINTU, Ahmet (2009). “Lawrence Durrell'in Eserleri, Kişiliği ve Türkler”. Atatürk Üni., Sosyal Bilimler Enst., Eğitim Bil. Böl., Yabancı Diller Eğt. Ana Bilim Dalı, İngilizce Öğretmenliği Bilim Dalı, doktora tezi: 241723.
- KIZILYÜREK, N. (1999a) *Cyprus: the Impasse of Nationalisms*. Athens: Mauri Lista (in Greek).
- KIZILYÜREK, N. (1999b) *Turkish Cypriots under Pressure* [in Greek], Ex Iparhis, October: (36-42).
- KOUNDOURA, M. (2004). “Between Orientalism and Philhellenism: Lady Mary Wortley Montagu's “Real” Greeks”. *The Eighteenth Century*, 45(3), 249–264. <http://www.jstor.org/stable/41467952>. (23.08.2024).
- LOIZIDES, N. G. (2007). “Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus”. *International Studies Perspectives*, 8(2), 172–189. <http://www.jstor.org/stable/44214613>.
- MORAN, Berna (1972). “Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi”. İletişim Yayınları, 17. Baskı, 2008, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2007). “Avrupa ve Biz”. Turhan Kitabevi, birinci baskı, 2007, Ankara.
- PENN, Virginia (1938). “Philhellenism in Europe, 1821-1828”. *The Slavonic and East European Review*, 16(48), 638–653. <http://www.jstor.org/stable/4203426>. (23.08.2024).
- PINE, Richard. “Lawrence Durrell: The Mindscape”. New York, St Martin's, 1994.
- Worldhistory (2024). Spartalı Leonidas I, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-336/spartali-leonidas-i/>. (24.08.2024).
- ŞAHİN, İ. (2020). “Düşünceden Eyleme EOKA”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* (37), 21-49.
- The Pol Roger Duff Cooper Prize (2024). <https://duffcooperprize.org/who-we-are/>. (23.08.2024).

YEŞİLÇİÇEK, V. (2016). “Türk Dünyasına Yaklaşımı ile Siyasi ve Kültürel Bir Dezenformasyon Örneği Olarak “Acı Limonlar”ı (Kıbrıs 1956) Yeniden Okumak”. *Diyalektolog- Ağız Araştırmaları Dergisi*(10), 79-90.